

<https://doi.org/10.59546/18290744-2026.1-3-11>

ԴԱՎԻԹ ՍԱՐՈՅԱՆ
ՀՀ ԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի
և իրավունքի ինստիտուտի հայցորդ

DAVIT SAROYAN
*Applicant at the Institute of Philosophy,
Sociology and Law of the National Academy
of Sciences of the Republic of Armenia*

ДАВИД САРОЯН
*Соискатель Института философии, социологии
и права Национальной академии наук
Республики Армения*
<https://orcid.org/0009-0004-5559-3445>

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԸ ԵՎ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԻՆՔՆԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱՓԱԿՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐԸ

INTERNATIONAL LAW AND THE PROBLEM OF LIMITING STATE SOVEREIGNTY

МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО И ПРОБЛЕМА ОГРАНИЧЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО СУВЕРЕНИТЕТА

Ներածություն

Պետության ինքնիշխանությունը միջազգային իրավունքի հիմնարար սկզբունքներից է. այն արտահայտում է պետության լիակատար իրավասությունն իր ներքին և արտաքին քաղաքականությունն ինքնուրույն վարելու հարցում: Սակայն 20–21-րդ դարերում միջազգային համագործակցության լայնացումն ու համաշխարհային փոխկապակցվածությունը բերել են մի իրավիճակի, որտեղ ինքնիշխանությունն այլևս բացարձակ չէ: Պետությունները ստիպված են փոխզիջումների գնալ՝ միանալով միջազգային պայմանագրերի, կազմակերպությունների և նորմատիվ համակարգերի, որոնք սահմանում են որոշակի պարտավորություններ և սահմանափակումներ: Այս խնդիրը ձևակերպվում է որպես **միջազգային իրավունքի և պետության ինքնիշխանության սահմանափակման հարաբերակցության հիմնախնդիր**: Արդի դարաշրջանում իրավունքը և պետությունների ինքնիշխանության փոխհարաբերակցության հիմնախնդիրը գտնվում են գիտնականների սևեռուն ուշադրության կենտրոնում: Այս իմաստով, սույն հոդվածում հանգամանորեն քննարկվում են պետության ինքնիշխանության խնդիրը՝ կապված նրա ինքնիշխան իրավունքների լեգիտիմ սահմանափակման հետ: Այս հարցը

ծագում է այն ժամանակ, երբ ինքնիշխան պետությունն իր կամքով հանդիսանում է միջազգային կամ տարածաշրջանային միջկառավարական կամ վերպետական կազմակերպության (կառույցի) անդամ: Հետևաբար, պետությունը կամովին հրաժարվում է իր ինքնիշխան իրավունքների մի մասից՝ հանուն տվյալ կազմակերպության գործառնական լիազորությունների:

Հիմնական հետազոտություն

Գլոբալացված աշխարհի համար բնորոշ է կառավարման միջազգային համակարգերի զարգացող ցանց, որը սահմանափակում է ավանդական պետական ինքնիշխանությունը: Ա. Մարտինելլին առաջարկում է տարբերակել տրանսազգային կարգավորիչներ. առաջինը՝ միջազգային ինստիտուտներ, որոնք անվանվում են միջազգային կառավարական կազմակերպություններ (ՄԿԿ), և երկրորդ՝ միջազգային պայմանագրերի ռեժիմը¹:

Ներկայիս աշխարհում առկա է միջազգային կառավարական կազմակերպությունների զարգացած ցանց: XX դարում դրանց թիվն աճել է 6 անգամ: Նրանց կողմից անցկացվող տարեկան խորհրդակցությունների և հանրագումարների թիվը գերազանցել է 400 հազարը: Միավորված ազգերի կազմակերպության և այլ ինքնավար ՄԿԿ համակարգը, օրինակ, Առևտրի համաշխարհային կազմակերպությունը (ԱՀԿ), միջազգային պայմանագրերի ռեժիմների հետ համաշխարհային կառավարություն չեն, նրանք սահմանափակում են անդամ-երկրների ինքնիշխանությունը, սակայն զուրկ են ուժի օրինական կիրառության մենաշնորհից: Նրանք աջակցում են համաշխարհային քաղաքականությանը և տնտեսությանը, էկոլոգիային և սոցիալական պաշտպանությանն ի տարբերություն միջազգային հարաբերությունների նկատմամբ ավանդական ուշադրությանը: Նպաստում են նաև պոլիարխիայի աճին, ավելացնում գլոբալ քաղաքականության մեջ դերակատարների թիվը, գլխավորապես ՄԱԿ-ի անվտանգության խորհրդի և առողջապահության, մշակութային ժառանգության պահպանության, արդյունաբերական զարգացման, թմրանյութերի նկատմամբ հսկողության և խաղաղության պահպանության ոլորտներում գործակալությունների միջոցով: ՄԿԿ հաճախ կիրառվում են առաջատար գլոբալ դերակատարների կողմից սեփական հետաքրքրություններում և նպատակներով, սակայն դրանք հնարավորություն են ընձեռում պաշտպանել մարդու իրավունքները, միջազգային խաղաղությունը և անվտանգությունը:

Մարտինելլիի մոտեցմամբ՝ ազգային ինքնիշխանության աստիճանական էրոզիան հանգեցնում է այն մտքին, որ գլոբալ փոխկախվածության պայմաններում անհրաժեշտ է ստեղծել ավելի արդյունավետ, ինստիտուցիոնալապես հզոր և ժողովրդավարական «legitimity»-ով օժտված ՄԱԿ, որը կարողանա ապահովել միջազգային մակարդակի համակարգում ու համաշխարհային կառավարման ավելի բարձր մակարդակ²: ՄԿԿ համակարգն էական աճեց քանակականից որակական աստիճանի: XIX դարից հետո կնքվել են բազմաթիվ բազմակողմ պայմանագրեր համատեղ կարգավորման կամ որևէ մեկի չպատկանող (բոլորին պատկանող) բարիքների համար բաց ծով, օդային հաղորդակցություններ, որոնք կապում, ինտեգրում են մարդկանց և տարբեր պետություններին պատկանող ինստիտուտները: Հաջորդ քայլն ընդհանուր հետաքրքրությունների նոր խնդիրներ լուծող միջազգային ինստիտուտների ստեղծումն է (Միջազգային հեռագրական միությունը (1865) կամ նրանք, որ ստեղծել էին Ազգերի լիգան (1920 թ.), Միջազգային դատարանը ՄԱԿ ստեղծել է 1945 թ. առավել հավակնոտ նպատակներով: Միջազգային համագործակցման ուղով, աջակցություն մարդու հիմնական

¹ Տե՛ս *Мартинелли А.*, Рынки, правительства, сообщества и глобальное управление // Социс. 2003 No1 с. 16-17:

² Տե՛ս *Мартинелли А.*, նշվ. աշխ., էջ 16:

իրավունքների պաշտպանությանը: Բացի մասնագիտացված բյուրոներից՝ ՄԱԿ մանկական ֆոնդ, ըստ առևտրի և զարգացման ՄԱԿ-ի հանձնաժողով (ՅՈՒՆԿՏԱԴ), Շրջակա միջավայրի պահպանման ծրագիր և այլն, ՄԱԿ ինքնավար մասնագիտացված ինստիտուտների բարդ համակարգի կենտրոն: Դրանք գոյություն են ունեցել նաև նախկինում (Աշխատանքի միջազգային կազմակերպություն, Համաշխարհային բանկ): Սակայն, գլխավորապես դրանք ստեղծել է ինքը՝ ՄԱԿ-ը, Միավորված ազգերի կրթական գիտական և մշակութային կազմակերպություն (ՅՈՒՆԵՍԿՕ), Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպություն (ԱՀԿ), Արժույթի միջազգային հիմնադրամ: Դրանք բոլորը կապված են ՄԱԿ-ի համակարգի հետ, ինտեգրված դրանում հատուկ պայմանագրերով:

ՄԱԿ-ի համակարգը ձևավորվել է որպես փոխգիջումային կառուցվածք, որի հիմքում դրված է պետությունների հավասար ներկայացվածությունն ու Գլխավոր ասամբլեայում ժողովրդավարական մասնակցության գաղափարը: Նրա առաքելությունն է ապահովել միջազգային հարաբերությունների խաղաղ զարգացումը, ինչպես նաև համաշխարհային գործընթացների թափանցիկ և կոլեկտիվ կարգավորումը: Սակայն կազմակերպության կառուցվածքը ներառում է նաև ուժային քաղաքականության տարրեր. հատկապես Անվտանգության խորհրդի հինգ մշտական անդամներին տրամադրված վետոյի իրավունքը, որը որոշ իրավիճակներում գործնականում արգելափակում է ՄԱԿ-ի արդյունավետ մասնակցությունն ու որոշումների կայացումը: Բացի դրանից՝ ՄԱԿ-ի գործունեության օրինականության (legitimacy) և արդյունավետության (effectiveness) ընկալումը սերտորեն պայմանավորված է անդամ պետությունների քաղաքական և ինստիտուցիոնալ կարողություններով: Ինչքան փոքր է որևէ պետության ներուժը, այնքան ավելի թույլ է նրա վստահությունը, որ ՄԱԿ-ը ներկայացնում է իր շահերը, ինչն էլ հաճախ նվազեցնում է այդ պետության պատրաստակամությունը՝ միջազգային հիմնարար ոլորտներում՝ օրինակ, հանրային բարիքների կարգավորում, համաշխարհային անվտանգության մեխանիզմներ կամ շրջակա միջավայրի պաշտպանություն, իր ինքնիշխանությունից որոշ հատվածների փոխանցման հարցում: Այսպիսով՝ ՄԱԿ-ի ներկայիս կառուցվածքը միաժամանակ արտացոլում է ինչպես գլոբալ համագործակցության ժողովրդավարական իդեալը, այնպես էլ մեծ տերությունների ուժային գերակայությունը, ինչը սահմանափակում է կազմակերպության՝ համաշխարհային կառավարման լիարժեք և հավասարակշռված համակարգ դառնալու կարողությունը: Այնուամենայնիվ, չնայած սահմանափակումներին, բանակցությունների բարդ գործընթացներին, ՄԱԿ-ն արդյունավետ է: Այն ավանդական աշխարհաքաղաքականության համեմատությամբ տրամադրել է գլոբալ կառավարման այլընտրանքային սկզբունքները: Այդ սկզբունքների հիմքում կառավարական և ոչ կառավարական կազմակերպությունների կողմից որոշման կոլեկտիվ ընդունումն է, իսկ նպատակը միջազգային խնդիրների խաղաղ լուծման համաձայնությունը³:

ՄԱԿ-ի համակարգին անհրաժեշտ են լուրջ բարեփոխումներ, առավել օրինական արդյունավետ դառնալու համար: ՄԱԿ-ի խարտիան ընդգրկում է փոփոխությունների նախադրյալներ, սակայն բոլոր դեպքերում մնում է որպես կոնֆլիկտների արդյունավետ լուծման անփոխարինելի կազմակերպություն: Ներկայում քննարկվում են մի քանի առաջարկություններ: Դրանց շարքում, ըստ քաղաքական որոշակի խնդիրների, տրանսազգային դերակատարների, բացի ազգային պետություններից, ձայնի իրավունքով օժտել նաև Գլոբալ քաղաքացիական հասարակության ֆորումի, ՄԱԿ-ի գլխավոր ասամբլեայի հետ համատեղ Անվտանգության խորհուրդն ընտրող Աշխարհի ազգերի՝ Ասամբլեայի ստեղծումը: Այս առաջարկություն-

³ Տե՛ս *Марченко М.Н.*, Государство и право в условиях глобализации. М., 2008:

ների արժանիքը՝ ազգային պետությունների հետ չկապված նույնականության զարգացում, ինքնիշխան ռեժիմներով՝ երկրներում քվեարկության դեմոկրատական գործընթացների տարածում (Աշխարհի ազգերի ասամբլեայի ընտրությունները):

Վերջին ժամանակներում խոսք է գնում կրթության, ծնելիության քաղաքների զարգացման վերաբերյալ: Արդյունքները՝ հակասական են: Արժույթի միջազգային հիմնադրամը միջամտում է ֆինանսական ճգնաժամային պետություններում՝ տրամադրելով վարկեր այն ստացողների տնտեսական որոշակի քաղաքականության պայմաններով: Զարգացող երկրներին հարկային հարկադրման ԱՄՀ գծին նպաստում է այն, որ վերջինիս հետ վիճելու համար սակավաթիվ ազգային պետություններ են կոմպենստենտ կամ ուժեղ: Այս միջազգային մարմինները չեն հսկվում կարգավորված գործընթացներով, ինչը տեղի է ունենում դեմոկրատական պետություններում:

Առանձնահատուկ դիրք է գրավում Առևտրի համաշխարհային կազմակերպությունը, միակ տրանսազգային ինստիտուտը, որը վեճերի կարգավորումներում օժտված է հարկադրանքի ուժով: ԱՀԿ-ն ձևավորվել է որպես GATT-ի (Սակագների և առևտրի վերաբերյալ ընդհանուր համաձայնագրի) բնական շարունակություն՝ աստիճանաբար ընդլայնելով իր կարգավորող ոլորտները. արդյունաբերական ապրանքների առևտրից դուրս գալով նաև գյուղատնտեսության, ինտելեկտուալ սեփականության և տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ոլորտներ:

Միջազգային համաձայնագրերը հաստատում են որոշումների ընդունման ուղիղ կամ կողմնակի սկզբունքներ, նորմեր, կանոններ և ընթացակարգեր, որոնց շուրջ խտացվում է միջազգային հարաբերության որոշակի առարկայական ոլորտի դերակատարների սպասումները⁴: Դրանք բավականին բազմազան ոլորտներ են, ոմանք կարելի է համարել շուկաների գործառնական համարժեքներ, քանի որ դրանք կարգավորում են ապրանքների և ծառայությունների մատակարարումը, տարածումը, նպաստում գլոբալ քաղաքականության ինստիտուցիոնալացման աճին, ատեղծում գլոբալ կառավարման ձևեր, տարբերվում ազգային ինքնավարության ավանդական գաղափարներից: Դրանցից ոմանք գոյատևում են երկար ժամանակ. մյուսները նոր են ծագել: Որոշ միջազգային համաձայնագրեր հենվում են մեկ կամ մի քանի միջկառավարական կազմակերպություններին՝ միջազգային տրանսպորտային համակարգի գլոբալ ռեժիմը պահպանելու, որի միջուկ են Քաղաքացիական ավիացիայի միջազգային ասոցիացիան և Օդային տրանսպորտի միջազգային ասոցիացիան: Շատերը հենված են կոնկրետ պայմանագրերից բխող պայմանավորվածություններին, կոլեկտիվ խնդիրներին կամ շահերի միջազգային ընդհանրությանը: Այսպես միջուկային զենքի չտարածման ռեժիմը կառուցված է միջազգային պայմանագրի հիման վրա, լրացված կանոնավոր միջազգային կոնֆերենցիաներով: Միջազգային կարգավորիչների հատուկ տիպերից մեկը միջազգային առևտրային արբիտրաժը, կազմակերպություն, որը հետևում է բաժնետոմսերի անվտանգությանը և վարկանիշին: Ամբողջ աշխարհում մասնագետ-վերլուծաբանների՝ հսկայական թիվ հնարավորություն է տալիս առավել ուժեղ ազդելու կոնկրետ երկրի քաղաքականության վրա, քան արտերկրյա կառավարությունները կամ շահերի սեփական խմբերը: Այսպիսով, ազգային պետությունների կառավարությունները հայտնվում են կառավարման գլոբալ համակարգի ընդլայնվող ցանցում: Ազգային պետությունների օրինաստեղծումն առավել է միա-հյուսվում միջազգային իրավունքի նորմերի հետ:

Պետական ինքնիշխանությունը ձևավորվում է երկու բաղադրիչներից՝ արտաքին և ներ-

⁴ Sfrù *Мартинелли А.*, Рынки, правительства, сообщества и глобальное управление Социс. 2003, №1. с. 18:

քին⁵: Ներքին բաղադրիչը շոշափում է պետության և քաղաքացիական հասարակության միջև հարաբերությունները: Դեմոկրատիայի պայմաններում արտահայտելով հիմնական սոցիալական խմբերի և շերտերի շահերը՝ պաշտպանելով ամբողջ հասարակության ընդհանուր շահերը պետությունը ջանում է սահմանափակել հասարակական համակարգի գոյության և պատշաճ գործունեությանը սպառնացող խմբային եսասիրությունը: Այսպես տնտեսության կարգավորման ոլորտում պետության գործունեությունն անխուսափելի շոշափում է կոնկրետ կորպորացիաների և այլ մասնավոր անձանց շահերը, որոնք կարգադրությունների արդյունքում կարող են կրել նյութական էական կորուստներ, սակայն հիմնականում պետական կարգավորումը նպատակ ունի ստեղծել առավել բարենպաստ պայմաններ, ըստ սոցիալական պահանջների բավարարման, տնտեսվարող սուբյեկտների գործունեության համար: Միաժամանակ ազգային պետության ինքնիշխան իշխանությունը օժտված է ուժի կիրառության մենաշնորհային իրավունքով, այն ունի կյանքի բազմաթիվ ոլորտներ՝ ներառելով նաև տնտեսությունը, ուժային կարգավորման նկատմամբ մենաշնորհային իրավունք: Ազգային պետության այս մենաշնորհին իրականացվում է տեղական քաղաքական մարմիններով: Տնտեսական ոլորտում ներքին ինքնիշխանությունն արտահայտվում է նաև հարկման կամ մասնավոր գործարարության հատվածի կարգավորումներում: Արտաքին բաղադրիչը վերաբերվում է համաշխարհային հանրային այլ անդամների կողմից որևէ պետության ճանաչմանը: Այն հենվում է փոխադարձ հարգանքի հաստատված սահմաններում տարածքային ամբողջականության ընդունմանը: Ռեալիստները հիմնական շեշտադրությունը կատարում են միջավայրի փոփոխությանը և պնդում, որ միջազգային կառավարության բացակայությունը նշանակում է, որ տվյալ դեպքում բացակայում է բռնությունից, բռնության կիրառման սպառնալիքից բոլոր պետություններին պաշտպանություն տրամադրող համապարփակ իշխանական կառույցը: Լիբերալ ինստիտուցիոնալիստները, հակառակը ուշադրություն են դարձնում միջազգային հարաբերությունների գործընթացին որպես պետությունների շահերի վարքագծի մեկնաբանության համատեքստի: Նրանք ուշադրություն են հրավիրում այն հանգամանքի վրա, որ ռեալիստները անտեսում են միջազգային հարաբերությունների կառույցներում ներգրավված մարդկանց ընկալումները, սպասումները, ինչպես նաև համագործակցության ինստիտուտներն ու օրինաչափությունները: Այդ իսկ պատճառով միջազգային հարաբերություններում անարխիան կապված չէ միջազգային պետության գոյության հնարավորության, թեկուզ և հատվածային, մերժման հետ, քանի որ միջազգային հարաբերությունների մեծամասնությունը շարունակում են գոյատևել առանց որևէ վերապետական ինստիտուտների և իրենցից ներկայացնում երկիր-գործընկերների վարքագծի վերաբերյալ սպասումների մարմնավորում⁶:

Տնտեսական իմաստով պետության արտաքին ոլորտում ինքնիշխանությունն արտահայտվում է սակագնային և վճարումների մաքսային տուրքերի մանիպուլյացիաներում: Այն արտահայտվում է նաև տնտեսական հարկադրանքի դեպքում, օրինակ՝ սանկցիաների կիրառում ազդեսոր պետության նկատմամբ (օրինակ՝ ՌԴ-ի դեմ կիրառվող միջազգային սանկցիաները): Այն իրականացվում է (կամ, առնվազն, սկսում է իրականացվել) քաղաքական գործիչների տնտեսական համագործակցության շուկայական, պլանային կամ խառը) նորմալ ընթացքում արտահանման-ներկրման գործընթացների արգելափակմամբ միջամտման ուղիով⁷: Փոխկախվածությունը սահմանափակում է արտաքին տնտեսական ինքնիշխանու-

⁵ Տե՛ս *Чиркин В.Е.*, Современное государство. М., 2001:

⁶ Տե՛ս *Grieco J.M.*, Cooperating Among Nations: Europe, America and Non-Treaty Barriers to Trade. *Int'l Thaca*, 1990, էջ 8:

⁷ Տե՛ս *Nincic M.*, Wallenstein P. Economic Coercion and Foreign Policy // Nincic M, Wallenstein P eds, Dilemmas of Economic Coercion Sanctions in World Politics, NY., 1983, էջ 3:

թյան պահպանության նպատակներով տնտեսական հարկադրության կիրառման հնարավորությունները: Երբ պետությունները դառնում են փոխկապված, նրանք սկսում են ընդունել լիարժեք ինքնիշխանության և անկախության հիմքերով պետականության հաստատման արդյունավետությունը:

Վերջին մի քանի տարիների ընթացքում ձևավորվեց գիտական գրականության էական հարթակ, որում քննադատության է ենթարկվում նեոռեալիստների վերաբերյալ տեսական թեզը, որ պետությունները հանդես են գալիս միջազգային հարաբերությունների ունիտար սուբյեկտների որակով: Այս հետազոտությունների խթան է պնդումը, որ արտաքին քաղաքական որոշումների վրա ազդում են ներքաղաքական հանգամանքները, այլ ոչ միջպետականները: Այսպես՝ Կատցենշտեյնը գրում է նրա վերաբերյալ, որ ցանկացած արտաքին քաղաքական մարտավարության հիմնական նպատակ է միջազգային քաղաքական էկոնոմիկայի հետ պետության ներքին տնտեսական քաղաքականության համաձայնեցումը⁸: Այլ հեղինակ՝ Դ. Բոլդուինը, պնդում է, որ արտաքին տնտեսական քաղաքականությունը, տնտեսական գործընթացներով կառավարման ունակությունը սկսում է ճնշել պետական անվտանգության ապահովմանը կողմնորոշված դիվանագիտության ավանդական ձևերին⁹: Ռ. Պատեմն անվանել է արտաքին և ներքին քաղաքականությունների փոխկապվածության ժամանակակից երևույթը «երկմակարդակ խաղ»¹⁰: Ազգային մակարդակում ներքաղաքական խմբերը հետապնդում են իրենց շահերը, ազդեցություն ունենալով կառավարության վրա, որպեսզի վերջինս իրականացնի իրենց համար բարենպաստ քաղաքականություն, այն դեպքում, երբ քաղաքական գործիչները՝ ապահովում են իրենց իշխանությունը ներքաղաքական խմբերի ներսում միությունների ստեղծման ուղիով: Ազգային կառավարությունը՝ միջազգային մակարդակում ջանում է իրականացնել՝ մաքսիմումը ներքաղաքական խմբերի շահերի բավարարման և տնտեսական զարգացման արտերկրյա տենդենցների անբարենպաստ հետևանքների մինիմալացման համար: Երկու մակարդակներն էլ պետք է հաշվարկվեն մարդկանց կողմից, որոնք ընդունում են պատասխանատու որոշումներ, քանի որ իրենց երկրները մնում են փոխկապված, թեկուզ և ինքնիշխան: Այլ խոսքերով՝ ժամանակակից քաղաքական և պետական գործիչները սահմանափակված են իրենց շահերի անբեկանելի աճը ապահովելու համար ճնշումների իրականացմանը պատրաստի հսկայական ռեսուրսներով օժտված ներքաղաքական խմբերի շահերի վրա ազդեցության քաղաքական միջոցների ընտրության մեջ: Մյուս կողմից՝ պետական և քաղաքական գործիչները ստիպված են հավասարակշռություն գտնել պետության անվտանգության ապահովման հետ կապված ծախսերի և սոցիալական ծրագրերի միջև: Որպես հետևանք՝ պետությունը կարող է արտաքնապես ոչ ռացիոնալ գործել, քանի որ այն ինչը թվում է բացարձակ ռացիոնալ և արդարացված միջազգային մակարդակում, կարող է հանդիսանալ ապաքաղաքական ներպետական մակարդակում և չընդունվել քաղաքացիների կողմից:

Ամփոփելով նշենք, որ արդի գլոբալացման և ինտեգրման պայմաններում պետությունների ինքնիշխանությունը որոշակի սահմանափակումների է ենթարկվում՝ հանուն տնտեսական և առևտրային հարաբերությունների զարգացման, հանուն անվտանգության ապահովման, ինչպես նաև մարդու իրավունքների միջազգային երաշխավորված պաշտպանության:

⁸ Տե՛ս Katzenstein P.J., *Between Power and Plenty: Forging Economic Policy and Adbaced Industrial States*, Madison, 1978, էջ 4:

⁹ Տե՛ս Baldwin D., *Economic Statecraft* Princetion, 1985, էջ 29-50:

¹⁰ Տե՛ս Putnam R., *Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two-level Games* // *Internacional Organizon*, vol. 42 (Summer), 1988, էջ 427-461:

Եզրակացություն

Գլոբալացման և ինտեգրման պայմաններում ազգային պետությունների ինքնիշխանությունը ենթարկվում է նոր տիպի սահմանափակումների՝ միջազգային համագործակցության, տնտեսական փոխկախվածության, համաշխարհային անվտանգության և մարդու իրավունքների պաշտպանության նպատակով: Այս սահմանափակումները ոչ միայն նվազեցնում են պետությունների ինքնուրույնությունը, այլև զարգացնում են գլոբալ կառավարման ինստիտուտները, որոնք դառնում են ժամանակակից աշխարհակարգի անբաժան մաս:

Միջազգային ակտիվ ինտեգրման գործընթացներում օբյեկտիվորեն անհրաժեշտություն է առաջանում որոշակիորեն սահմանափակել պետությունների ինքնիշխան իրավունքները՝ հանուն քաղաքական, տնտեսական, մշակութային, իրավական հարաբերությունների սերտացման:

Ամփոփագիր: Սույն հոդվածում հանգամանորեն քննարկվում են պետության ինքնիշխանության սահմանափակման խնդիրները միջազգային իրավունքի դոկտրինայում և պետությունների պրակտիկայում: Այս խնդիրը հատկապես սրվում է, երբ պետությունը անդամակցում է միջազգային կառավարական կազմակերպություններին (օրինակ՝ Եվրոպական միություն և այլն): Այս պարագայում պետություններն իրենց ինքնիշխան իրավունքները պետք է զուգակցեն տվյալ միջազգային կառավարական կազմակերպությունների կանոնադրություններին (օրինակ՝ ՄԱԿ-ի կանոնադրությանը) և իրենց պրակտիկ գործունեությունը համապատասխանեցնեն կանոնադրության պահանջներին: Սակայն, հարցն ավելի է բարդանում, երբ պետությունը հանդիսանում է վերպետական կազմակերպության և կառույցի անդամ: Այստեղ, որպես կանոն, պետությունը կամովին հրաժարվում է իր ինքնիշխան իրավունքների մի մասից՝ ի օգուտ այս կազմակերպության գործառնական լիազորությունների: Միջազգային պայմանագրերի ռեժիմները նույնպես կարևոր դերակատարներ են՝ սահմանելով նորմեր, կանոններ և ընթացակարգեր, որոնք ապահովում են առանձին ոլորտների գլոբալ կարգավորումը, ինչպես օրինակ՝ միջուկային զենքի չտարածման ռեժիմը կամ միջազգային տրանսպորտային համակարգերը: Այս ամենը հանգեցնում է նրան, որ ազգային օրինաստեղծումը ավելի սերտորեն է համադրվում միջազգային իրավունքի հետ, իսկ պետությունները դառնում են գլոբալ կառավարման ընդլայնվող համակարգի բաղադրիչներ:

Հոդվածում ներկայացվում է նաև ինքնիշխանության ներքին և արտաքին բաղադրիչների տարբերությունը: Ներքին ինքնիշխանությունն արտահայտվում է հասարակության և տնտեսության վրա պետության կարգավորիչ դերով, ուժի կիրառման մենաշնորհով և հարկային ու տնտեսական քաղաքականությունների իրականացման իրավասությամբ: Արտաքին ինքնիշխանությունը հանդես է գալիս որպես պետությունների միջազգային ճանաչում, տարածքային ամբողջականության հարգում և արտաքին տնտեսական քաղաքականություն: Միջազգային փոխկախվածության աճը, ինչպես նաև սանկցիաների և տնտեսական ճնշումների գործիքակազմի կիրառությունը, միաժամանակ ընդլայնում և սահմանափակում են պետությունների արտաքին ինքնավարությունը:

Annotation. This article provides a detailed examination of the limitations imposed on state sovereignty within the doctrine of international law and in the practice of states. This issue becomes particularly acute when a state joins international governmental organizations (for example, the European Union). In such cases, states must align their sovereign rights with the charters of these organizations (such as the UN Charter) and adjust their practical activities to meet the requirements set forth in those charters. The situation becomes even more complex when a state is a member of a supranational organization or institution. In such instances, the state, as a rule, voluntarily relinquishes part of its sovereign rights in favor of the functional competencies of that organization.

Regimes established by international treaties also play an important role by defining norms, rules, and procedures that ensure global regulation in specific fields, such as the non-proliferation regime for nuclear weapons

or international transport systems. All of this leads to national lawmaking becoming increasingly intertwined with international legal norms, while states themselves become part of an expanding system of global governance.

The article also highlights the distinction between the internal and external dimensions of sovereignty. Internal sovereignty is reflected in the state's regulatory authority over society and the economy, its monopoly on the legitimate use of force, and its power to implement fiscal and economic policies. External sovereignty, in turn, manifests itself in the international recognition of states, respect for their territorial integrity, and the conduct of external economic policy. Growing international interdependence, along with the use of sanctions and mechanisms of economic pressure, simultaneously expands and limits the external autonomy of states.

Аннотация. В статье подробно рассматриваются проблемы ограничения государственного суверенитета в доктрине международного права и в практике государств. Данная проблема особенно обостряется в тех случаях, когда государство вступает в международные межправительственные организации (например, Европейский союз и др.). В подобных ситуациях государства вынуждены согласовывать осуществление своих суверенных прав с уставами соответствующих международных межправительственных организаций (в частности, с Уставом ООН) и приводить свою практическую деятельность в соответствие с их требованиями.

Однако вопрос приобретает ещё более сложный характер, когда государство становится членом наднациональной организации или структуры. В таких случаях государство, как правило, добровольно передает часть своих суверенных полномочий в пользу функциональных компетенций соответствующей организации.

Важную роль в данном процессе играют международно-договорные режимы, которые устанавливают нормы, правила и процедуры, обеспечивающие глобальное регулирование отдельных сфер, таких как режим нераспространения ядерного оружия или международные транспортные системы. В результате национальное правотворчество всё более тесно переплетается с нормами международного права, а государства всё чаще выступают как элементы формирующейся системы глобального управления.

В статье также проводится разграничение внутренних и внешних аспектов государственного суверенитета. Внутренний суверенитет проявляется в регулирующей роли государства по отношению к обществу и экономике, в его монополии на легитимное применение силы, а также вправе осуществлять налоговую и экономическую политику. Внешний суверенитет выражается в международном признании государства, уважении его территориальной целостности и самостоятельном осуществлении внешнеполитической и внешнеэкономической деятельности. Рост международной взаимозависимости, а также применение санкционных механизмов и экономического давления одновременно расширяют и ограничивают внешнюю автономию государств.

Բանալի բառեր - ինքնիշխան պետություն, միջազգային կառավարական կազմակերպություն, վերաբերական կազմակերպություն, ինքնիշխան իրավունքներ, ինքնիշխանության սահմանափակում:

Keywords: *sovereign state, international governmental organization, supranational organization, sovereign rights, limitation of sovereignty.*

Ключевые слова: *суверенное государство, международная межправительственная организация, наднациональная организация, суверенные права, ограничение суверенитета.*

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Мартинелли А. Рынки, правительства, сообщества и глобальное управление// Социс. 2003.№ 1, с. 11-17.
2. Мартинелли А. նշվ. աշխ., էջ 16:

3. Марченко М.Н. Государство и право в условиях глобализации. М., 2008.
4. Мартинелли А. Рынки, правительства, сообщества и глобальное управление Социс. 2003, №1. С. 18.
5. Чиркин В.Е. Современное государство. М., 2001.
6. Grieco J. M. Cooperating Among Nations: Europe. America and Non-Traff Bamies to Trande. L. 1990.
7. Nincic M. Wallenstein P. Economic Coerecion and Foreign Policy// N.Y., 1983.
8. Katzenstein P.J. Between Power and Plenty: Forsing Economic Policy and Adbaced Industrial States. Madison, 1978.
9. Baldwin D. Economic Statecraft Princetion. 1985.
10. Putnam R. Diplomacy and Domestic Politics: The Legic of Two lewel Gems// Internatuional Organizon, Vol. 42 (Summer), 1988, էջ 427-461:

Սարոյան Դ. - ՀՀ ԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտի հայցորդ, էլիասցե՝
davitsaroyan09@gmail.com:

Ներկայացվել է խմբագրություն 18.11.2025 թ., տրվել է գրախոսության 18.11.2025 թ., երաշխավորվել է իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Գ. Սաֆարյանի կողմից, ընդունվել է տպագրության 08.04.2026 թ.: